

que amb mitjans esdevinguts més subtils, més «democràtics», més a l'alçada de les actuals circumstàncies.

Una reflexió, just apuntada, clou el llibre: la de la influència exercida pels condicionants creats per la censura sobre les opcions de gènere, d'escola i d'estil seguides a partir de llavors per les lletres catalanes. Una influència, aquesta, no gens tinguda en compte per Gabriel Ferrater quan el 1953 escrivia el seu altrament perspicaç article *Madame se meurt...* I que és negada a hores d'ara per qui s'entesta a veure-hi una simple excusa racionalitzadora d'unes impotències creatives que, si veritablement hi són, és en bona part, en

el cas català, per causa del bony contret durant aquells anys i tots els que vindrien encara després.

Aquesta obra ho denuncia i ens ajuda a endevinar-ne algunes de les múltiples seqüeles posteriors. Per això és, com bé diu Joaquim Molas al seu pròleg, una bomba en potència. Perquè ens fa estalvis del rebregat discurs del victimisme –planyívol, acomodaticí, inoperant– i ens restitueix a la crua constatació d'allò que aquest país va ser ben a desgrat seu: víctima. I d'allò a què aquest ha d'aspirar encara a deixar de ser per sempre més.

JOSEP MURGADES

Eugeni XAMMAR, *Seixanta anys d'anar pel món. Converses amb Josep Badia i Moret*. Barcelona. Edicions dels Quaderns Crema, 1991 («Serie Gran», núm. 13). 582 pàgines.

«En Xammar morirà inèdit». Amb aquesta afirmació categòrica, prou coneguda, Josep Pla es referia al seu gran amic Eugeni Xammar en el retrat que en va fer a l'«Anuari dels Catalans» de 1924-1925. Si deixem de banda la publicació en vida d'algun opuscle, cal donar la raó a Pla: Eugeni Xammar, que havia publicat milers d'articles efímers en periòdics d'Europa i d'Amèrica, moria l'any 1973 inèdit. No sense haver dictat, però, providencialment, a Josep Badia i Moret, *Seixanta anys d'anar pel món*, les seves apassionants memòries o, com ell preferia anomenar-les –perquè ho considerava menys pretencioses– el seu «llibre de records» (p. 543). Disset anys després de la publicació d'aquella obra, a càrrec d'Editorial Pòrtic (1974), i quan Eugeni Xammar continua essent un autor poc conegut, cal celebrar l'encert de posar a l'abast del lector actual una reedició de la seva única obra. Aquesta lloable iniciativa dels Quaderns Crema ve a completar l'aposta d'aquesta editorial per la recuperació de la figura de Xammar, que fa dos anys ja es començava a materialitzar en l'edició, breu però representativa, del recull d'articles *Periodisme*, també a cura de Josep Badia.

Seixanta anys d'anar pel món aplega els records d'una figura singular i excepcional en el panorama de les nostres lletres. Eugeni Xammar va ser, d'una banda, un autèntic professional del poliglòtisme –en els serveis lingüístics de diversos i prestigiosos organismes internacionals– que a les memòries, amb tot, no deixa d'explicar-nos els seus inicis, quan encara podia

creure que *No smoking* prohibia l'ús de l'esmòquing (p. 130). Xammar va ser, d'altra banda, una curiosa barreja del cosmopolitisme més ultrat –un autèntic «cul d'en Jaumet», exiliat voluntari arreu del món– amb el més ínfim localisme –el Vallès: Granollers i l'Ametlla. Va ser, d'acord amb aquest últim aspecte, un patriota *sui generis*, d'un fidel catalanisme recalcitant, militant d'Unió Catalanista –«jo he romàs sempre i sóc encara avui un home fidel als principis irreductibles de la Unió Catalanista» (p. 53)–, però alhora pràtià fins a la medulla. Un home que, tot i lluitar per la República i fins i tot representar-la a l'estranger, manifestava després de la guerra que era un «monàrquic pragmàtic». Eugeni Xammar va ser, sobretot, un esperit escèptic de mena. Ja a quatre anys i mig, en sentir la història bíblica de Jonàs al col·legi, tenia, per primer cop, «la sensació que m'aixecaven la camisa» (p. 26). La mateixa sensació que li havien d'inspirar anys més tard, per posar un parell d'exemples, el cofoisme de la Segona República o l'espectacle de la societat russa postrevolucionària.

Seixanta anys d'anar pel món ens fa ben palesa, especialment, la dimensió més rellevant d'Eugeni Xammar: el periodisme. En el relat circumstanciats de les vicissituds en aquesta activitat professional –iniciada el 1913 a «El Día Gráfico» i continuada en altres periòdics catalans, castellans, europeus i americans o en organismes internacionals com la Societat de Nacions o l'Associated Press– Eugeni Xammar se'ns mostra un periodista al ser-

vei d'una concepció moderna de la professió, entesa com a finalitat i vocació essencial del qui l'exerceix i no com a derivat o substitut de cap més activitat. Podríem dir, jugant amb les paraules de la polèmica sonada que van mantenir conjuntament Pla i Xammar amb Manuel de Montoliu a «La Veu de Catalunya» entre el 1923 i el 1924 (en els articles *Periodisme? ... Permetin!*), que Xammar va ser, a consciència i vocacionalment, un home «devorat» pel periodisme. La seva apassionada i convinguda activitat, en contacte amb el millor periodisme europeu –que considerava ple de figures de la talla de l'Ors, i en uns medis molt més exigents i crítics– era ja la millor resposta a les lamentacions de Montoliu, en la polèmica que hem esmentat, en el sentit que el periodisme català havia sacrificat molts talents, en el nostre ambient intel·lectual, i els havia deixat exhausts per a l'acompliment de vocacions «superiors», i en el sentit que el periodisme era una mena de monstre inhumà «devorador» –seguint la imatge i les tesis més generals de Gaziel sobre la «*Cataluña devoradora de hombres*»– de la majoria de les valors intel·lectuals de casa nostra. Eugeni Xammar, consagrant la seva vida al periodisme, sense resultar-ne per això un home mancat, corroborava l'agressiva resposta que ell mateix i Pla donaven a Montoliu exigint la professionalitat del periodista i la dignificació de l'ofici. Xammar va viure, de fet, el que Pla i ell defensaven: que, com corresponia a un sector de la intel·lectualitat, alguns dels seus homes es poguessin deixar «devorar» a Catalunya pel periodisme.

Els records de Xammar a *Seixanta anys d'anar pel món* són conduïts, especialment amb la finalitat de mantenir un ordre cronològic estricte –«Deixeu estar Rússia tranquil·la, si us plau» (p. 234)–, per les preguntes de Josep Badia, que tendeixen a fer-se innecessàries a mesura que avança la conversa i que alhora van abandonant un cert to d'agressivitat amical consentida –«La vostra afició a pixar fora del test és incorregible» (p. 101); «Vós esteu malalt, Xammar [...] però res de tot això no us dona dret a desvariejar» (p. 102), etc. Es tracta d'uns records, d'altra banda, que, pel fet de ser dictats sense cap mena de consulta bibliogràfica, són d'una exactitud extraordinària. «Jo tinc molt sentit de la precisió» i «Tinc la pruija de l'exactitud», deia Xammar en una entrevista feta per Montserrat Roig per a «Serra d'Or». No és estrany, doncs, que Xammar no acabés mai de veure de bon ull la intenció de Josep Pla –que considerava, d'altra banda, l'únic gran escriptor de prosa de la renaixença catalana– de fer-li un

«Homenot» ja que, com és sabut, la prosa aproximativa de Pla ja havia deixat de concordar diverses vegades amb la realitat en les explicacions d'algunes de les vivències comunes de tots dos. Per exemple, quan Pla recontava el dinar a casa d'Andreu Nin, durant el viatge a Rússia, esmentant algunes persones que no hi eren i oblidant, precisament, Eugeni Xammar.

L'exactitud del record d'Eugeni Xammar, amb tot, no és renyida amb alguns mecanismes de deformació de la realitat, com ara la potenciació dels aspectes lúdics de la vida (no en va Xammar és definit a les memòries per un seu amic com a home «amant de divertir els altres i, sobretot, de divertir-se ell mateix» [p. 159]), o la complaença en la caricatura (vegeu, per exemple, el relat de la proclamació de la República a Catalunya [ps. 328-329]) o, senzillament, en l'obsessiva recerca del fet enginyós. Xammar mateix explica a les memòries que un cop que li van fer una entrevista preguntant-li què li plaïa més de Barcelona, va respondre, contra el que es podia esperar, que era l'Estació de França, i afirmava a continuació: «Parlo seriosament? Certament, no. Però no per una vegada que em feien un interviu després d'haver-ne fet jo tants centenars a altres persones tenia l'obligació, si més no, d'ésser una mica enginyós o de fer-ne semblant» (p. 365). *Seixanta anys d'anar pel món* és, sense cap mena de dubte, una exhibició d'enginy a costa d'una dosi de realitat certament insignificant. La realitat de Xammar, d'altra banda, sovint no és sinó el producte dels formidables estirabots categòrics o de les definicions pel broc gros d'un home que s'agrada de la intransigència i de la causticitat. Per aquests camins, per exemple, Verdi és indiscutiblement superior a Wagner (p. 128); la pintura, genèricament, és inferior a totes les altres arts, fins i tot les culinàries (p. 243-244); «Tot el mal que podria dir de Viena seria inacabable» (p. 546); o, en una vena més poca-solta, referint-se a la seva dona, «ens va fer més nosa que servei» (p. 288) en el viatge a Rússia.

Seixanta anys d'anar pel món presenta una certa tendència al desbordament narratiu, i els records de Xammar, xerraire impeninent, en certs moments esdevenen, per exemple, llargues incursions en la història de Catalunya i en la d'Alemanya, o bé el relat exhaustiu d'un periple professional –especialment pel que fa a les feines lingüístiques de Xammar– interminable. Tot i això, cal reconèixer a l'autor –i més tenint en compte que és una obra dictada– els dots d'habilitat compositiva: d'una banda hi ha –quan ho

permet el conversador— enllaços magistrals: pensem, per exemple, en la transició deliciosa de l'explicació de les seves afecions juvenils —el frontó— a la dels fets històrics contemporanis per mitjà del relat d'un fet polític transcendental esdevingut en un frontó, el «Banquet de la Victòria» de la Lliga (p. 58). D'altra banda, Xammar no escatima el que ell anomena les «anècdotes sucoses» (p. 316), però ho fa amb un gran respecte a la «lleï de les compensacions» (p. 234): sovint explica dues anècdotes d'un fet, una de dramàtica i una de còmica (p. 234); una de faceciosa i una de trista (p. 410), etc., i, provant d'eludir la feixuguesa, explica allò que pot ser representatiu del que vol fer entendre, que doni «idea exacta de com anaven les coses» (p. 428).

Cal reconèixer que els records d'Eugeni Xammar tenen un innegable interès documental. Per un costat, contenen —lluny de l'objectivitat— el relat de grans fets històrics dels quals moltes vegades ell va ser testimoni d'excepció. Per un altre costat, el que podríem anomenar; aprofitant una denominació del mateix Xammar, les «infimes contribucions a la petita història» (ps. 334-335), fets desconeguts del gran públic que ell, a causa de la seva professió, dels seus contactes o del seu constant anar i venir va conèixer i ofereix al lector com a primícia —per exemple, els detalls de la trobada entre Franco i Hitler a Hendai (p. 481). Són interessants, en espe-

cial, a més de les dades generals que ens forneix sobre fets, figures i institucions en la professió periodística —vegeu, per exemple, els anecdotarís sobre alguns dels periòdics en què va treballar: «La Publicidad», «Iberia», «El Sol», etc. Una professió que li va fer viure situacions difícils —febres tifoides al front de guerra, fugida d'Alemanya acusat de comunista, etc.— o inversemblants —afers d'espionatge, etc.—, però que, sovint, li va ser també motiu d'un orgull que no sap dissimular en el seu llibre de records. Especialment quan —tot i no considerar-se un periodista profètic— recorda algunes de les seves prediccions fetes amb èxit —l'adveniment de les dues guerres mundials (ps. 157 i 354), per exemple, o la fi de la República (p. 390). Com ell mateix deia, «hom és periodista i té una certa flair» (p. 445). Potser encara ara en Xammar, sumant-se —fidel a la seva ideologia— als corrents que s'han abocat a desmitificar la figura de Lenin, no sabria dissimular la satisfacció d'haver quedat perplex, ja fa molts anys, a l'Institut Lenin de Moscou, davant el pot de vidre que contenia, per a l'èxtasi públic, el cervell del líder rus, cervell que, al seu parer, era «molt semblant per fora a qualsevol cervell de vedella exposat damunt el marbre d'una carnisseria». Un parer del tot seu, del tot corrosiu.

ENRIC SERRA I CASALS

Josep LOZANO, *Ofidi*, premi Prudenci Bertrana 1990. Barcelona, Edicions 62, 1991 («El Balanci», núm. 236). 143 ps.

Ofidi és una novel·la que, com una bona part de l'obra de Lozano, exigeix del lector l'exercici continuat d'una doble lectura. Una lectura d'intencions, que l'obra sol explicitar obertament o servint-se de referents culturals prou significatius —registres, símbols, situacions...—, i una lectura de simple interpretació de l'obra, un cop aquelles intencions apuntades, que per si soles no poden fer d'un text una obra literària, no s'han formalitzat, s'han transformat, s'han contradit, o s'han negat absolutament al llarg de l'obra.

Si fem la lectura benèvola de la novel·la

—la lectura que reculli les principals intencions i temes, els vinculi i prescindeixi del volum d'informació restant que els invalida, els contradiu o se n'oblida— bastim un text que es construeix, primer de tot, entorn d'una certa experiència del buit. És un tema subjacent en bon tros de l'obra restant de l'autor (explícit, per exemple, en el conte *Laodàmia*, del recull del mateix títol, amb el qual *Ofidi* té força relacions). L'inici mateix de la novel·la, amb un narrador desconcertat que prova d'explicar-se per què parla, que escriu des de la situació d'estranyament que el final